

Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. № 28, Київ, 2013

статистических методов при анализе полученных единиц онирического фольклора, используя современные средства обработки материала. Определены ониремы, являющиеся наиболее частотными в снотолкованиях современных украинцев, а также самые популярные мотивы, фигурирующие в нарративах женщин и мужчин. Статистически подсчитано количество онирических нарративов, которые вероятно получить от мужчины и женщины во время опроса.

Ключові слова: онирема, статистический метод, толкование сновидений, онирический нарратив, гендерный подход.

D. ANTSYBOR

FEATURES OF STATISTICAL DATA PROCESSING IN THE RESEARCH OF THE ONEIRIC FOLKLORE

The article deals with statistics calculations of oneiric texts which were collected and analyzed by the author in Google Docs system. The attempts have been made to define the boundaries of the statistical method's application while analyzing the units of oneiric folklore. The most frequently used oneiremes and motives were defined in modern Ukrainian dream-telling culture. Statistically it is estimated the number of oneiric narratives which it is possible to get from men and women during the interview.

Key words: oneireme, statistical method, dream-telling, oneiric narrative, gender approach.

УДК 82.02

Ірина БУРЛАКОВА

ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОГО ДИСКУРСУ МИСТЕЦЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО РУХУ (СИНТЕЗ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМ)

Стаття присвячена осмисленню основних тенденцій формування літературно-критичної думки в мурівський період розвитку українського письменства за кордоном та їх передумов, серед яких – потреба розв’язання не лише виключно культурологічні завдання, а й успадковані від попередніх генерацій літературних критиків невирішені ідеологічні завдання.

Ключові слова: національна тотожність, хвилювизм, літературно-критичний дискурс.

Початок ХХІ ст. ознаменував новий етап в історії української літератури, позначений тенденцією об'єднання двох штучно відокремлюваних раніше масивів літератури – еміграційної й так званої «материкової». Названа тенденція чітко проявилася й у характеристиці історії літературної критики, публіцистики та мемуаристики.

Цей процес співпав з активним обговорюванням перспектив та шляхів розвитку українського літературознавства та літературної критики, значною мірою ініційованим тими спостереженнями над самим предметом науки про літературу, що давали підстави для песимістичних висновків щодо можливого редукування власне естетичного первня аж до появи такого явища, як «паралітература». Але, як з'ясувалося, прогноз щодо нівеляції естетичного в літературі через активне проникнення в неї «нехудожнього» начала виявився невинуватим. Не позбавлена уваги науковців і літературна критика, яка у найкращих своїх зразках так само позначена модусами художності (поняття «художність» у статті вживається як критерій «літературності», зумовлений різними чинниками та власне сама «літературність», проявлювана на рівні окремих домінант), а сам літературно-критичний текст стає артефактом, блискучим виразником індивідуального авторського стилю.

Аналізуючи історію літературної критики, спостерігаємо таку закономірність: особливо яскраво модуси художності в літературно-критичному дискурсі проявлялися в полемічних ситуаціях, в діалозі наукових та літературно-критичних шкіл, у диспутах навколо екзистенційно важливих питань подальших шляхів розвитку літератури й культури, а підчас – історичних шляхів нації та долі держави. Такими екзистенційно знаковими для української літератури були діалоги молодомузівців на сторінках «Української хати», полеміки «хвилювистів» та пролеткультівців, державотворчий дискурс «пражан», сецесійні явища в культурному житті повоєнної української еміграції, зокрема, періоду МУРу.

Цілісне осмислення мемуаристики, публіцистики та літературно-критичного дискурсу діячів МУРу як метатексту, що

позначений націєтворчим наративом, лишається актуальним завданням для дослідників історико-літературного процесу й потребує спеціальної монографічної розвідки, яка б описала драматичні колізії мурівських полемік навколо шляхів української літературної еміграції, простежила би тяглість традиції історико-культурного підходу в оцінці явищ літературного життя, виявила би закономірності формування індивідуальних літературно-критичних дискурсів, які тяжіли до культурно-історичної парадигми, описала би персоналістичний дискурс літературної критики в еміграції тощо.

У статті здійснено спробу окреслити один з продуктивних напрямів вивчення масиву літературно-критичних текстів та публіцистики мурівців, що має культурологічне спрямування, а саме через спостереження над тяглістю традицій української літературної критики, яка була приречена на розв'язання не лише виключно культурологічних завдань, а успадкувала й ряд невирішених попередніми генераціями літературних критиків завдань.

Так позиція критиків, дописувачів журналу «Українська хата» (1909-1914 рр.), не зводилася виключно до опису естетичних канонів, а мала ще й ідеологічне підґрунтя, хоча, безумовно, філологічна настанова домінувала. Головним завданням «хатян» було створити літературу насамперед національно ідентичну, в якій домінують «не ідеологічно зорієнтовані усереднені маси, а художньо осмислені індивідуальності» (М. Насенко) [7], й тому цілком органічними були пошуки нової естетики на основі попереднього естетичного досвіду українського письменства. Нового значення набуває ніцшеанська парадигма людини-творця, у зв'язку із чим у працях М. Євшана актуалізована постать Т. Шевченка, який відповідав ідеалу особистості, для котрої культ краси стає рушійною силою не лише саморозвитку, а й розвитку усієї культури, енергетично підсилюваної непересічним талантом. Осмислюючи феномен творчої особистості, звертаючись до проблеми самоорганізації творчої індивідуальності митця, що шукає в собі внутрішню людину, яка гармонізує себе зі світом через творчість, М. Євшан обстоює думку про те, що «... ота людина в нас являється рівновагою поміж життям, думкою та

бажанням – дає нам не тільки ідеальність, але й силу та здоров'я душі, погоду духа» [4, с. 14].

М. Євшан шукає моделі творчості, що заснована, за його словами, на такій *«естетичній культурі»*, могла би бути онтологічно визначальною для життя нації (*«перш за все спинитись треба над тим, чим може бути і є мистецтво для одиниці людської. Оскільки воно зможе, що так скажу, виховати одиницю, дати напрям усій її діяльності...»* [4, с. 15]). Звідси – особлива увага М. Євшана до проблеми самоорганізації таланту, що нерозривно пов'язана з проблемою самоорганізації культури (Н. Шумило), причому однією з домінантних тем розмірковувань критика є етичний вимір культури. Така увага до проблеми морально-етичного та екзистенційного дискурсу культури визначила емоційний стиль Євшана-критика. *«Зовсім природньо, що всякий ідеал, щоб він став корисний, цебто щоб він був дійсною силою, движущою покоління, мусить виходити тільки з життя, мусить звертатись до життя, кінцеву свою ціль покласти в ньому»* (курсив М. Є.) [4, с.14].

«Хвильовизм» трактувався як поняття, що виникло переважно на ідеологічно-політичному ґрунті, однак у контексті теми нашої статті варто акцентувати його історичну перспективу та культурно-духовну парадигму. М. Хвильовий орієнтувався на традицію «психологічної» Європи з її багатим досвідом обстоювання ідентичності та гуманістичним спрямуванням.

Запропонована М. Хвильовим концепція культурного розвитку нації, заснована на модусах українського відродження, змогла «у відповідний час проголосити актуальні постулати національного культурно-духовного розвитку з перспективою його належного використання для утвердження і українського письменства, і національної свідомости ширших українських мас...» [8].

Публіцистика М. Хвильового спричинила літературну дискусію, яка мала так званий політичний етап. Запропонована письменником концепція розвитку культури мала чітко окреслену національну домінанту, що суперечило офіційному політичному курсу держави, заснованій на марксівсько-ленінській ідеології. «Усвідомлення хвильовизмом – явищем з чіткими національними завданнями – потреби відстоювання власної державности і самостійности культури (літератури) [...] вказувало на чи не єдину

в даний конкретно-історичний час інтелектуальну співдружність людей, до глибини стурбованих реальним станом нації» [8].

Літературна дискусія, на час якої припадає розквіт таланту Хвильового-публіциста, стала однією з яскравих сторінок літературного відродження. Публіцистика М. Хвильового, його програмні полемічні виступи на сторінках часописів позначені того роду пасіонарністю та віталізмом (у М. Хвильового «вітаїзмом». – І. Б.), які мають у своїй основі особливий конструктивний заряд. Белетрист М. Хвильовий наповнює свої статті та памфлети, присвячені шляхам розвитку української культури, яскравими образами, розлогими культурними цитатами. Критичний та культурологічний доробок М. Хвильового позначений інтертекстуальністю та інтелектуалізмом, а його емоційна складова детермінована чіткою програмовістю висловлювання, де відчувається синтез ідеологічного, культурологічного та історичного первнів.

Друге українське літературне відродження відбулося за межами України, і пов'язане воно з культурно-літературною парадигмою життя української еміграції в Європі після другої світової війни, а саме літературною, просвітницькою, культурною, літературно-критичною, публіцистичною діяльністю членів МУРу.

Успадкована від першої хвилі української політичної еміграції «туга за державою», що наснажувала «трагічних оптимістів» – «пражан» Є. Маланюка, Л. Мосендза, О. Ольжича, О. Телігу та Юрія Клена – визначила мотиви та пафос не лише їх поетичної творчості, а й позначилася на поетиці критики та публіцистики. Особливої уваги набуває у літературно-критичному дискурсі «пражан» поняття моделі творчості.

Модуси художності літературно-критичного дискурсу пражан органічно вписувалися у державотворчий наратив усієї їх творчості, що виражав месіанство українського письменства у пошуках такого ідеалу держави, яка втілилася в метафорі «залізного Риму» (Є. Маланюк) та «філософії чину». З одного боку, «філософія чину» була суголосна парадигмі активного романтизму й «романтики вітаїзму» М. Хвильового, а з іншого, як концепція, що присвячена розумінню екзистенційної сутності та естетичної природи мистецтва, розгорталася в нових – еміграційних – умовах, що надавало їй окремих ознак реконкісти.

Є. Маланюк у своїх історіософських, культурологічних та критичних працях («Нариси з історії нашої культури», «Творчість і національність», «Думки про мистецтво», «Поезія і вірші», «Малоросійство» та ін.) розмежовує важливі мистецькознавчі та літературознавчі категорії. Так критик субординує поняття «культура» й «цивілізація» на основі автентичності та самодостатності культури, насамперед національної.

Є. Маланюк, для котрого актуальною стає шпенглерівська теорія, згідно якої поняття «цивілізація» й «культура» нетотожні, розглядає цивілізаційні шляхи нації [10]. У роботі «Нариси з історії нашої культури» Є. Маланюк обстоює ідею, згідно якої культура (й тут критик згадує про синонім «цивілізація», вживаний іншими дослідниками) як така не може існувати без проявлюваного національно «гену», без коду національної ідентичності, автентики, неповторності («обличчя національного») [6, с. 66].

У цьому виражалася й органічність ідеологічного спрямування Празької школи поетів, що як об'єднання «за своїм характером було творчо цілеспрямоване на європеїзм у системі художніх цінностей з глибинним осягненням національних традицій як основи інтелектуального поступу» [8].

Письменники та критики МУРу актуалізовували в нових історично-політичних та культурних координатах постулати М. Хвильового, увиразнюючи екзистенціали буття української нації, її ідеологічні й духовні запити, саме питання українського «європеїзму»: «В нас багато полаmano пер і паперових мечів навколо питання про «орієнтацію на Європу [...] Чому Україна неодмінно повинна орієнтуватися на Європу? Хіба Україна не є сама частина Європи? Хіба історичний процес є процес орієнтації?» [1, с. 32].

Літературно-критична діяльність стає дієвим інструментарієм, який дозволяє виявити національні модули літератури та описати їх. Змістова домінанта публіцистики та критики мурівців зумовлена їх пасіонарним дискурсом, в основі якого – мотиви державотворення, що резонують в ідеї «великої літератури», в отому «надихаючому», про яке писав В. Тюпа, розмірковуючи про пафос та модули художності, називаючи їх «способом здійснення її законів» [9], що продиктовані запитом доби.

У річищі тих тенденцій, що окреслилися в літературно-критичному та публіцистичному дискурсі МУРу, органічно розвивається публіцистична [5] та літературно-критична діяльність Г. Костюка (псевдоніми Борис Подоляк, Теодор Залужний). У його доробку синтезовано традиції науково-критичної школи українського літературознавства й особисті оригінальні підходи та ідеї до осмислення закономірностей культурно-історичної епохи, очевидцем якої був науковець. Г. Костюк – автор таких робіт, як «Проблеми літературної критики», «Традиція і новаторство», «Доба і письменник», «Стиль і канонізатори», «Світ Винниченкових ідей і образів», «Українське наукове літературознавство в перше пореволюційне п'ятнадцятиліття» та ін. – зміг не лише реалізувати ті ідеї, що, очевидно, були закладені ще в його версіях історії української літератури (рукописи книг та дисертації зникли під час арешту), а й узагальнити власні спостереження над розвитком української еміграційної літератури.

У написаній в 1946 р. статті «Проблеми літературної критики» (в її основі – промова, підготована до виступу на одному із мурівських з'їздів) Г. Костюк подає панорамний огляд не лише мистецьких явищ, а й (що задекларовано в заголовку роботи) літературної критики, її основних тенденцій. «Він не відкидає здобутків ані вісниківської квадриги, ані неокласиків, хоча найближчий йому за світовідчуттям був хвильовим» [2, с. 8].

Апелюючи до робіт В. Державіна, І. Костецького, В. Петрова (Домонтовича), У. Самчука, Ю. Шереха та інших, Г. Костюк узгоджує з ними власні спостереження над розвитком літератури та літературної критики, а інколи піддає їх ревізії, надаючи, однак, перевагу плюрастичній настанові, в основі якої – досвід попередніх поколінь літературознавців та критиків, на ґрунті діяльності яких постає й мурівська літературно-критична традиція.

«...Моделюючи власний критичний метод, Г. Костюк робить спробу поєднати принцип історизму з соціологічним, культурно-історичним та порівняльним принципами, психоаналіз та національну ідею» [2, с. 11]. Н. Баштова акцентує увагу на тому, що цей своєрідний «синтез доповнює «вітаїстична» теорія М. Хвильового як універсальна естетико-культурна ідея» [2, с. 12].

Особливо чітко програмовість вислову критиків, ціннісна картина світу вияскравлюється в літературно-критичних полеміка МУРу. Модуси художності в літературно-критичній практиці ставали більш чітко проявлюваними на тлі емоційності вислову, детермінованого завданнями, пафосом, адресатом та системою ціннісних координат, у яких власне реалізується націєрозповідність. «...Репрезентанти української літератури мають на сьогодні [...] подвійне завдання. Значить – українські письменники мають своєю творчістю підвестися до такого рівня, здобути такий авторитет, щоб їх голосу, піднесеного в тій чи іншій справі, прислухався весь культурний світ» [3, с. 83], – наголошував у статті «Мала чи велика література?» О. Грицай.

Отже, формування науково-критичного дискурсу мурівців відбувалося в умовах легітимізації національної ідеї в колах української інтелігенції, що волею долі та під впливом різних обставин опинилася на чужині. Цей процес був нерозривно пов'язаний з концепцією розвитку національної культури, коли культурно-історична парадигма домінує над історично-культурною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багрянний І. Думки про літературу. / Іван Багрянний // Мистецький Український Рух. Збірники літературно-мистецької проблематики. Збірник І.– Мюнхен-Карлсфельд, 1946.– С. 24-36.
2. Баштова Н. Г. Григорій Костюк – історик літератури та літературний критик. Автореферат дисертації... кандид. філол. наук за спеціальністю 10.01.01. – Українська література. – Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. / Надія Григоріна Баштова. – К., 2002.– 20 с.
3. Грицай О. Мала чи велика література? / Остап Грицай // Мистецький Український Рух. Збірники літературно-мистецької проблематики. Збірник І.– Мюнхен-Карлсфельд, 1946.– С. 82-86.
4. Євшан М. Проблеми творчості // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. / Упор. Н. Шумило. / Микола Євшан. – К. : Основи, 1998.– С. 11-17.
5. Костюк Г. На магістралях доби (статті на суспільно-політичні теми) / Григорій Костюк.– Торонто-Балтимор:

Українське Видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1983.– 292 с.

6. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури // Книга спостережень. Проза./ Євген Маланюк. – Торонто: Накладом видава “Гомін України”, 1966. – Т. 2.– С. 63-133.

7. Наєнко М. Естетичні позиції літературних критиків з “Української хати” // Наєнко М. Історія українського літературознавства / Михайло Наєнко // [Електронний ресурс]//Режимдоступу:http://pidruchniki.ws/18350108/literatura/estetichni_pozitsiyi_literaturnih_kritikiv_ukrayinskoyi_hati.

8. Сенік Л. Т. Хвилювизм і вісниківство як вияв національної тотожності / Любомир Сенік [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dontsovnico.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=245>

9. Теория литературы: учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений: в 2 т. / под ред. Н. Д. Тamarченко. – Т.1: Н. Д. Тamarченко, В. И. Тюпа, С. Н. Бройтман. Теория художественного дискурса. Теоретическая поэтика. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр “Академия”, 2008. – 512 с.

10. Турган О. Феномен мистецтва і творчості в системі естетичних поглядів Євгена Маланюка / Ольга Турган // Вісник Львівського університету. Серія філологія.– 2008.– Вип. 44.– Ч. 1.– С. 211-218.

И. БУРЛАКОВА

ОСОБЕННОСТИ ЛИТЕРАТУРНО-КРИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА ХУДОЖЕСТВЕННОГО УКРАИНСКОГО ДВИЖЕНИЯ (СИНТЕЗ КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОЙ И ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЙ ПАРАДИГМ)

Статья посвящена осмыслению основных тенденций формирования литературно-критической мысли в период развития художественного украинского движения писателей за рубежом, а также его предпосылок, среди которых – необходимость решения не только культурологические задач, а и унаследованные от предыдущих поколений литературных критиков нерешенные идеологические задания.

Ключевые слова: национальная тождественность, хвилевизм, литературно-критический дискурс.

I.BURLAKOVA

THE DISTINCTIONS OF LITERARY-CRITICAL DISCOURSE OF ARTISTIC UKRAINIAN MOVEMENT (SUNTESIS OF CULTURAL-HISTORICAL AND HISTORICAL-CULTURAL PARADIGMS)

The article is devoted to analysis of main tendencies of literary-critical movement formation during the period of development of artistic Ukrainian movement abroad and its preconditions, among them – not only the necessity to solve cultural tasks, but also enherited from previous generations of literary critics unsolved ideological tasks.

Key words: national identity, khvylevism, literary-critical discourse.

УДК 821.111 – 14(73)(045)Крейн

Анна КОЛІСНИЧЕНКО

ПЕРШОСТИХІЯ ВОДИ У ТВОРЧОСТІ ХАРТА КРЕЙНА

У статті проаналізовано основні аспекти використання образу води у ліриці Харта Крейна, визначено різні підходи до трактування образу води.

Ключові слова: оніризм, мотив води, психологія води.

Досліджуючи цей аспект творчості Харта Крейна, ми будемо спиратися на теорію першоелементів Гастона Башляра. Філософ зазначав, що доречно пов'язувати чотири стихії з чотирма оніричними темпераментами: «(Холерики), меланхоліки, (флегматики) і сангвініки характеризуються відповідно вогнем, землею, водою та повітрям. Усі чотири стихії мають своїх прибічників, або, точніше, кожна з них – глибоко й матеріально – уже є системою поетичної достовірності»[2;12].

Але окрім відповідності стихії та оніричного темпераменту, ми повинні сфокусуватися на тому, що першостихія Води – це стихія жіноча, притаманна жіночій «психології матеріальної уяви води». Звернення Крейна до цієї стихії вказує на його гомосексуальність. За теорією Зігмунда Фрейда, одним із чинників гомосексуального потягу є неподоланий «едіпів комплекс» – ніжна любов до матері та нелюбов до батька. Щоб підкреслити потяг і любов до матері, він навіть материне прізвище